

INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO ĮGYVENDINIMO IŠŠŪKIAI: LIETUVOS PATIRTIS

Prof. dr. Danutė Jočienė

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkė

Įvadas

1. Individualaus konstitucinio skundo įvedimas Lietuvoje
2. Konstituciniai reikalavimai fiziniams ir juridiniams asmenims kreipiantis į Konstitucinį Teismą
 - 2.1. Sąvokos „asmuo, turintis teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą“ apibrėžimas
 - 2.2. Teisės aktai, kurių konstitucingumą asmenys gali ginčyti Konstituciniame Teisme
 - 2.3. Visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimas
 - 2.4. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas
3. Individualių konstitucinių skundų priimtinumą Konstituciniame Teisme praktika
 - 3.1. Asmenų prašymams būdingi atsisakymo nagrinėti skundus pagrindai
 - 3.2. Konstitucinio Teismo praktikos individualių konstitucinių skundų priimtinumą srityje plėtros perspektyvos
4. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisinės pasekmės
5. Pagal asmenų prašymus išnagrinėtų bylų apžvalga
6. Individualaus konstitucinio skundo institutas kaip filtras kreipimuisi į Europos Žmogaus Teisių Teismą

Išvados

Įvadas

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę 1992 m. spalio 25 d. priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pirmą kartą buvo įtvirtinta konstitucinės kontrolės institucija – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucijos 106 straipsnyje buvo nustatyta, kad į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų, kitų Seimo teisės aktų, Vyriausybės nutarimų ir Respublikos Prezidento dekretų atitikties Konstitucijai gali kreiptis valstybės valdžios institucijos – Seimas arba Seimo narių grupė, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas ir teismai. Asmenims galimybė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikiant individualų konstitucinį skundą nebuvo suteikta. Asmenys, manydami, kad jų konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos valstybės valdžios institucijų priimtu teisės aktu, galėjo prašyti jų bylą nagrinėjančio teismo inicijuoti atitinkamą kreipimąsi į Konstitucinį Teismą. Tiesa, toks asmens prašymas teismui nėra privalomas – pagal Konstituciją teismai privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą tik kai jiems kyla abejonų dėl byloje taikomo teisės akto konstitucingumo.

2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus Konstitucijos 106, 107 straipsnių pataisoms¹, Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis buvo papildytas individualaus konstitucinio skundo institutu. Pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytais sąlygomis teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo kompetencijai priskirtų aktų atitikties Konstitucijai įgijo kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra (buvo) pažeistos. Įtvirtinus šį naują konstitucinį institutą, Lietuvos teisės sistemoje buvo sudarytos sąlygos asmenims tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikiant individualų konstitucinį skundą, t. y. sudarytos prielaidos veiksmingiau ginti žmogaus teises konstituciniu lygmeniu, tačiau kartu atsirado nemažai iššūkių ir negrįžtamai pasikeitė Konstitucinio Teismo kasdienybė.

1. Individualaus konstitucinio skundo įvedimas Lietuvoje

Nors šis institutas Lietuvoje veikia dar tik porą metų, jo idėja nėra nauja. Diskusijos dėl galimybės asmenims tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą vyko jau rengiant Konstitucijos projektą², o realiai apie individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimą Lietuvoje pradėta svarstyti daugiau nei prieš penkiolika metų, kai Seimo narių grupė 2005 m. gruodžio 13 d. įregistravo Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo iš esmės buvo

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.

² ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš Kūris E. (red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

siūloma įtvirtinti kreipimąsi į Konstitucinį Teismą kaip *actio popularis*, t. y. nustatant, kad teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turi bet kuris asmuo nepriklausomai nuo to, ar skundžiamas teisės aktas pažeidžia jo teises, ar jų nepažeidžia³. Tai paskatino sudaryti darbo grupę, kurioje buvo diskutuojama apie Lietuvai tinkamiausią individualaus konstitucinio skundo modelį. Išanalizavus užsienio valstybių patirtį, įvairių mokslo ir kitų institucijų pateiktas pastabas, Seime buvo parengta ir Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. 1246 patvirtinta Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija⁴, kurioje, be kita, ko, buvo nustatyti konkretūs terminai ir priemonės, kurių turėjo imtis atitinkamus įgaliojimus turinčios institucijos, kad ši naujovė būtų praktiškai įgyvendinta.

Tačiau pradėtos diskusijos dėl įvairių priešasčių buvo pristabdytos ir prie jų grįžta tik 2016 metais. Seime 2017 m. kovo 10 d. buvo įregistruotas naujas Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių nuostatų pakeitimo įstatymo projektas, kuris vėliau buvo tobulinamas⁵. Iš pradžių buvo siūloma plėsti į Konstitucinį Teismą galinčių kreiptis subjektų ratą taip, kad tokia teisė būtų suteikta ne tik kiekvienam asmeniui, kurio konstitucinės teisės ar laisvės buvo pažeistos valstybės valdžios institucijų priimtu teisės aktu, bet ir Seimo kontrolieriams ir kitoms kontrolės institucijoms tiriant jų kompetencijai priskirtus skundus. Šios Konstitucijos pataisos, leidžiančios asmenims ir kitiems subjektams kreiptis tiesiogiai į Konstitucinį Teismą, pagal Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalį turėjo būti svarstomos ir dėl jų turėjo būti balsuojama Seime du kartus. Minėtoje Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalyje taip pat nustatyta, kad tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka, o įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo projektas laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių, t. y. ne mažiau kaip 94 parlamentarai. Šiam Konstitucijos pakeitimo projektui, kuriuo buvo numatyta teisė į Konstitucinį Teismą kreiptis ne tik asmenims, bet ir kontrolės institucijoms, per 2017 m. birželio 29 d. vykusį pirmąjį balsavimą Seime nesurinkus reikiamos balsų daugumos⁶, atrodė, kad artimiausiu metu pokyčių konstitucinės kontrolės srityje neįvyks. Pagal Konstitucijos 148 straipsnio 4 dalį nepriimta Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-980. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.267382?positionInSearchResults=19&searchModelUUID=d3422f6a-a53d-41eb-9081-70da5c93487a>.

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007-07-12, Nr. 77-3061.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektai Nr. XIIIIP-431 (prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=9b0a9edd-b139-4dec-a46f-cd07e5915a4b>) ir XIIIIP-431(2) (prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d8f62110408011e7b8e5a254f4e1c3a7?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=9b0a9edd-b139-4dec-a46f-cd07e5915a4b>).

⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2017 m. birželio 29 d. rytinio posėdžio Nr. 85 stenograma. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c9cb84015d5911e7a53b83ca0142260e>.

Tačiau Konstitucija nedraudžia įregistruoti kito Konstitucijos pakeitimo projekto. Būtent tai ir buvo padaryta: 2017 m. gruodžio 21 d. Seime buvo įregistruotas naujas, iš esmės kitokio turinio Konstitucijos pakeitimo projektas⁷, kuriuo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą siūlyta suteikti tik asmenims. Šį Konstitucijos pakeitimo projektą svarstant Seimo komitetuose buvo grįžta prie siūlymo Konstitucijoje *expressis verbis* nustatyti, kad Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriuo atitinkamas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo⁸. Būtent tokio turinio Konstitucijos pakeitimo projektas buvo sėkmingai priimtas 2019 m. kovo 21 d. po antrojo balsavimo Seime⁹. Kaip minėta, pakeistos Konstitucijos 106, 107 straipsnių nuostatos pagal Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo 3 straipsnį įsigaliojo 2019 m. rugsėjo 1 d.¹⁰

Individualaus konstitucinio skundo įteisinimas yra itin svarbus žingsnis kiekvienai teisinei valstybei, siekiančiai gerinti žmogaus teisių apsaugą nacionaliniu lygmeniu, veiksmingiau ginti konstitucines žmogaus teises ar laisves suteikiant naują teisinės gynybos priemonę – teisę pateikti individualų konstitucinį skundą Konstituciniam Teismui. Šis institutas turi didelę reikšmę visai konstitucinės teisės raidai, nes juo atveriamos *inter alia* naujos galimybės plėtoti oficialiąją konstitucinę doktriną interpretuojant iki tol neaiškintus Konstitucijos straipsnius, jų dalis ar punktus arba atskleidžiant papildomus jau suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos aspektus. Galimybė į Konstitucinį Teismą tiesiogiai kreiptis asmenims leidžia veiksmingiau nustatyti teisės aktų sistemos trūkumus, greičiau iš teisės sistemos pašalinti Konstitucijai prieštaraujančias nuostatas, dėl kurių konstitucingumo į Konstitucinį Teismą nesikreipia kiti Konstitucijoje nurodyti subjektai.

Šio instituto poreikį Lietuvoje ir jo svarbą liudija tai, kad pareiškėjai – fiziniai ir juridiniai asmenys – į Konstitucinį Teismą kreipiasi itin aktyviai: per dvejus metus nuo atitinkamų Konstitucijos pataisų įsigaliojimo (t. y. nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. iki 2021 m. rugsėjo 1 d.) Konstitucinis Teismas iš viso gavo 428 individualius konstitucinius skundus; iš jų 398 skundus pateikė fiziniai asmenys, 26 – juridiniai asmenys, o keturi skundai pateikti kartu fizinių ir juridinių asmenų. Taigi pastebima aiški tendencija, kad nuo šio instituto įtvirtinimo Lietuvoje absoliuti dauguma kreipimųsi į Konstitucinį Teismą yra inicijuojami būtent fizinių ir juridinių

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1540. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=9b0a9edd-b139-4dec-a46f-cd07e5915a4b>.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-2159. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/353b987059de11e896f6c1bcca8cd3a8?positionInSearchResults=7&searchModelUUID=9b0a9edd-b139-4dec-a46f-cd07e5915a4b>.

⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. kovo 21 d. rytinio posėdžio Nr. 268 stenograma. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b282f9414be611e98bc2ba0c0453c004>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.

asmenų. Tiesa, reikia pažymėti, kad per antruosius metus po individualaus konstitucinio skundo įvedimo, t. y. nuo 2020 m. rugsėjo 1 d. iki 2021 m. rugsėjo 1 d., prašymų Konstituciniam Teismui, palyginti su pirmaisiais metais, šiek tiek sumažėjo: pirmaisiais metais jų gauta 257, o antraisiais – 171.

Konstitucinis Teismas vienoje iš konstitucinės justicijos bylų pažymėjo, kad „<...> individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitikslis. Juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu“¹¹. Taigi šiame 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas ne tik pabrėžė asmenų teisės tiesiogiai kreiptis į jį reikšmę, bet ir oficialiai įtvirtino individualaus konstitucinio skundo sąvoką, kuri tiesiogiai nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme neminima.

Konstitucijos nuostatos, kuriose įtvirtinta fizinių ir juridinių asmenų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, ir jas aiškinanti konstitucinė jurisprudencija leidžia daryti išvadą, kad Lietuva pasirinko *siauro dalyko norminį konstitucinio skundo modelį*. Pakeitus atitinkamas Konstitucijos nuostatas ir išplėtus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą, Konstitucinio Teismo kompetencija jo nagrinėjamo dalyko aspektu nebuvo išplėsta: konstitucinis skundas gali būti paduodamas tik dėl to, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo, Vyriausybės ar Respublikos Prezidento priimtas teisės aktas (jo dalis), kuris yra valstybės valdžios institucijų konkretaus asmens atžvilgiu priimto sprendimo pagrindas, tačiau ne dėl paties minėto sprendimo, kuriuo teisminės ar kitos valstybės valdžios institucijos taikė ginčijamą teisės normą, konstitucingumo, kaip yra šalyse, pasirinkusiose plataus dalyko konstitucinio skundo modelį¹². Be to, pabrėžtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas ir toliau vykdo tik abstrakčiąją konstitucinę kontrolę, net jei bylos nagrinėjamos pagal fizinių ar juridinių asmenų prašymus, susijusius su konkrečių konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimu.

2. Konstituciniai reikalavimai fiziniams ir juridiniams asmenims kreipiantis į Konstitucinį Teismą

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

¹² Kaip nurodoma Venecijos komisijos 2021 m. vasario 22 d. atnaujintoje ir peržiūrėtoje Studijoje apie individualų konstitucinį skundą (*Revised Report on Individual Access to Constitutional Justice CDL-AD(2021)001*), tokį platų individualaus konstitucinio skundo modelį turi Austrija, Belgija, Čekija, Kroatija ir kitos šalys (prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)001-e), p. 10–11).

Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) įtvirtinta kiekvieno asmens teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą nėra absoliuti. Šioje Konstitucijos normoje yra nustatyti tam tikri reikalavimai asmeniui, norinčiam pateikti skundą Konstituciniam Teismui: asmuo į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis tik dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų teisės aktų, jeigu remiantis šiais aktais priimtais sprendimais buvo pažeistos asmens konstitucinės teisės ar laisvės ir asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones. Šie reikalavimai detalizuojami Konstitucinio Teismo įstatyme. Tik šiuos reikalavimus atitinkantys individualūs konstituciniai skundai gali būti priimti nagrinėti Konstituciniame Teisme.

Rengiantis individualaus konstitucinio skundo įvedimui Lietuvoje kilo daug diskusijų dėl to, kokie saugikliai turi būti įtvirtinti Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme, kad, siekiant užtikrinti sklandų Konstitucinio Teismo darbą ir kartu veiksmingą šio naujo žmogaus teisių gynimo mechanizmo veikimą, būtų išvengta pernelyg didelio nepagrįstų, akivaizdžiai nepriimtinių nagrinėti kreipimūsi į Konstitucinį Teismą srauto. Buvo analizuojama kitų valstybių konstitucinių teismų patirtis, svarstoma, ar būtina įtvirtinti reikalavimą, kad, pavyzdžiui, konstitucinį skundą galėtų surašyti tik advokatas, taip pat buvo remiamasi Venecijos komisijos studijoje apie individualų konstitucinį skundą susisteminta informacija. Galiausiai buvo nuspręsta pačioje Konstitucijos normoje, kuria kiekvienam asmeniui suteikiama teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, apibrėžti asmenų, kurie turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą ir nustatyti, kad asmenys gali tai daryti tik išnaudoję visas kitas teisinės gynybos priemones. Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) taip pat nustatyta, kad kiekvieno asmens teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas.

Pažymėtina, kad įteisinus galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą per pirmuosius metus nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. iki 2020 m. rugsėjo 1 d. Konstituciniame Teisme buvo priimta nagrinėti tik 3 procentai pareiškėjų prašymų, per antruosius metus (nuo 2020 m. rugsėjo 1 d. iki 2021 m. rugsėjo 1 d.) šis rodiklis išaugo iki 6 procentų (priimta nagrinėti 11 skundų iš 167). Ši statistika aiškiai iliustruoja dar vieną tendenciją, kad asmenims, teikiantiems prašymus Konstituciniam Teismui, vis dar nėra gerai žinomi Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtinti individualiam konstituciniam skundai keliami reikalavimai. Kita vertus, kaip rodo ir užsienio konstitucinių teismų praktika, toks individualių konstitucinių skundų priimtimumo nagrinėti procentas daugmaž atitinka bendras europines tendencijas¹³.

¹³ Žr., pvz., WICZANOWSKA, H. M. The adequacy of the constitutional complaint as extraordinary means of human rights protection a comparison of Polish and German solutions. *Toruńskie Studia Międzynarodowe*, 2018, Nr. 11, s. 10–11. Taip pat žr. *European Court of Human Rights. Analysis of Statistics 2020*, p. 6–11. January 2021, prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf.

Toliau trumpai apžvelgtini Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyti individualių konstitucinių skundų priimtino reikalavimai ir juos aiškinanti oficialioji konstitucinė doktrina. Akademinėje literatūroje šie konstituciniai kriterijai, taikomi individualaus konstitucinio skundo pateikimui, vertinami kaip sudarantys tinkamas teisinės prielaidas asmenims pasinaudoti konstitucine teise kreiptis į Konstitucinį Teismą¹⁴, jos pernelyg nepasunkinant tokiais reikalavimais kaip žyminio mokesčio sumokėjimas ar pareiga pateikiant konstitucinį skundą naudotis advokato pagalba. Šiuo metu mažiau nei 20 procentų visų individualių konstitucinių skundų pateikti naudojantis advokato pagalba.

2.1. Sąvokos „asmuo, turintis teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą“ apibrėžimas

Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nustatyta, kad „**kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą**“. Viena vertus, tai pakankamai plačiai suformuluota Konstitucijos nuostata, kuri galėtų būti aiškinama kaip suteikianti galimybę į Konstitucinį Teismą kreiptis absoliučiai visiems asmenims. Iš dalies, kaip rodo ir Konstituciniame Teisme gaunamų asmenų skundų analizė, tai yra tiesa: pagal Konstituciją į Konstitucinį Teismą gali kreiptis fiziniai ir juridiniai asmenys (tiek privatūs¹⁵, tiek viešieji¹⁶), tokią teisę turi ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir užsieniečiai¹⁷ ar asmenys be pilietybės, teisėtai esantys Lietuvoje ir manantys, kad jų konstitucinės teisės ar laisvės buvo pažeistos. Aptakios „kiekvieno asmens“ formuluotės pasirinkimas Konstitucijoje laikytinas konstitucinio skundo modelio privalumu, nes neužkertamas kelias skirtingų kategorijų subjektams ginti savo teises Konstituciniame Teisme¹⁸. Kita vertus, pačios Konstitucijos nuostatos *expressis verbis* nurodo, koks asmuo yra tinkamas subjektas kreiptis į Konstitucinį Teismą, t. y. kada fizinis ir juridinis asmuo turi teisę pateikti Konstituciniam Teismui prašymą ištirti teisės akto konstitucingumą. Analizuojant Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nuostatas akivaizdu, kad ne bet koks asmuo ir ne visais atvejais gali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Konstitucinis Teismas tais atvejais, kai gauna asmens, neturinčio teisės kreiptis į jį, prašymą, pagal Konstitucinio Teismo įstatymą atsisako nagrinėti tą skundą¹⁹.

¹⁴ URBANA VIČIUS, R.; VAICEKAUSKAS, V. Individualaus konstitucinio skundo naujovė Lietuvoje – teoriniai ir praktiniai aspektai. *Vilnius University Open Series*, 2020, Nr. 4, p. 6–28; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Lietuvos individualaus konstitucinio skundo modelio privalumai ir trūkumai. *Teisė*, 2020, Nr. 114.

¹⁵ Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimai Nr. KT23-A-S23/2021 ir Nr. KT24-A-S24/2021.

¹⁶ Konstitucinio Teismo 2021 m. sausio 8 d. sprendimu Nr. KT3-A-S3/2021 išnagrinėtas Visuomenės informavimo etikos asociacijos prašymo priimtinas; atitinkamai Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 15 d. sprendime Nr. KT76-A-S71/2020 spręsta dėl Alytaus kolegijos konstitucinio skundo.

¹⁷ Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 29 d. sprendimu Nr. KT80-A-S75/2020 išspręstas Rusijos Federacijos piliečio prašymo priimtinas.

¹⁸ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Op. cit.*, p. 65.

¹⁹ Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punktą Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti prašymą, jei jis paduotas *inter alia* asmens, neturinčio teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Žr., pvz., Konstitucinio

Visų pirma, pažymėtina, kad į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik tas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos. Lietuvoje nėra įtvirtinto absoliučios konstitucinės kontrolės modelio, garantuojančio *actio popularis* galimybę, kai asmuo ginčija tam tikro teisės akto atitiktį Konstitucijai tik dėl to, kad, jo nuomone, tas aktas yra neteisingas ar sudaro prielaidas pažeisti asmens teises ar laisves, jeigu būtų taikomas. Pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) asmuo, norintis kreiptis į Konstitucinį Teismą, turi įrodyti, kad ginčijamas teisės aktas buvo pritaikytas ir lėmė konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą. Vadovaudamasis šia Konstitucijos nuostata, Konstitucinis Teismas, pavyzdžiui, atsisakė priimti prašymą ištirti Vyriausybės nutarimo, kuriuo dėl valstybėje paskelbto karantino buvo nustatyti *inter alia* judėjimo apribojimai Velykų savaitgalį, atitiktį Konstitucijai, konstatavęs, kad asmuo, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą, pateikė bendro pobūdžio prašymą, o ne siekė apginti savo galimai pažeistas konstitucines teises ar laisves. Šis asmuo į Konstitucinį Teismą kreipėsi iškart po tokio Vyriausybės nutarimo priėmimo, be kita ko, net neatėjus minėtam Velykų savaitgaliui, iš anksto preziumuodamas, kad nustačius ribojimus išvykti iš gyvenamosios vietos savivaldybės jo, kaip ir kitų Lietuvos gyventojų, teisės yra pažeistos²⁰. Tačiau Lietuvoje nėra galimybės ginčyti teisės akto siekiant išvengti potencialaus, galimo asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo.

Antra, turi būti pažeistos paties pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės. Konstitucinis Teismas nepriėmė nagrinėti ir tokių prašymų, kuriuose pareiškėjai teigė, kad yra pažeistos jų artimo giminaičio (sesers, brolio, tėvų) konstitucinės teisės ar laisvės²¹. Taigi pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turi tik tas asmuo, kurio paties konstitucinės teisės ar laisvės galėjo būti pažeistos. Kaip matyti iš Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nuostatos formuluotės ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizės, tik tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirti teisės aktai buvo pagrindas priimti asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantį sprendimą, asmuo gali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tai reiškia, kad net jeigu konkretaus asmens konstitucinės teisės ar laisvės yra galimai pažeistos, tačiau asmens ginčijami teisės aktai nebuvo taikomi priimant jo teises ar laisves pažeidžiantį sprendimą, jis neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tokių teisės aktų atitikties Konstitucijai. Tai yra savotiška asmenų atžvilgiu taikoma *locus standi* doktrina²²: asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimas turi būti atsiradęs dėl asmeniui pritaikyto

Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. sprendimą Nr. KT144-A-S133/2021, 2021 m. liepos 1 d. sprendimą Nr. KT121-A-S112/2021, 2021 m. birželio 10 d. sprendimą Nr. KT102-A-S93/2021.

²⁰ Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 2 d. sprendimas Nr. KT116-A-S108/2020.

²¹ Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimu Nr. KT33-A-S22/2019 atsisakyta priimti nagrinėti pareiškėjos prašymą, kuriuo ji bandė ginti pažeistas brolio teises.

²² MILIUVIENĖ, J. Individualaus konstitucinio skundo įteisinimas ir pirmoji patirtis. *Teisės pokyčiai 2019*. Vilnius: MRU, 2020, p. 22.

konkrečiame teisės akte įtvirtinto teisinio reguliavimo, kurį Konstituciniam Teismui pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai būtų sudarytos prielaidos realiai atkurti iki teisių ar laisvių pažeidimo buvusią situaciją ar atlyginti asmeniui padarytą žalą. Jei Konstitucinis Teismas priimtų nagrinėti asmens prašymą ištirti teisės aktų, kurie nebuvo pagrindas priimti jo teises galimai pažeidusį sprendimą, atitiktį Konstitucijai, toks Konstitucinio Teismo sprendimas iš esmės negalėtų padėti apginti pažeistų to asmens teisių ar laisvių. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas nepriėmė nagrinėti pareiškėjo prašymo ištirti, ar Konstitucijai neprieštaruoja Civilinio proceso kodekso nuostata, pagal kurią procesas teisme gali būti atnaujinamas tik tuo atveju, jeigu pirmosios instancijos teismo sprendimas nebuvo peržiūrėtas apeliacine tvarka. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas nustatė, kad dėl pareiškėjo procesas nebuvo atnaujintas pareiškėjui praleidus terminą kreiptis dėl proceso atnaujinimo. Taigi teismai šio pareiškėjo atžvilgiu net nesprendė, ar procesas dėl jo gali būti atnaujintas ir kokių pagrindu tai gali būti padaryta. Tad jeigu Konstitucinis Teismas ir būtų priėmęs tokį prašymą, išsprendęs konstitucinės justicijos bylą ir pareiškėjo ginčytą nuostatą pripažinęs prieštaraujančia Konstitucijai, procesas dėl pareiškėjo vis tiek negalėtų būti atnaujintas, nes jis tokios teisės neturi pagal kitą normą (praleistas terminas). Konstitucinis Teismas šiuo atveju padarė išvadą, kad pareiškėjas neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, net jei jis savo teises laiko pažeistomis²³.

2.2. Teisės aktai, kurių konstitucingumą asmenys gali ginčyti Konstituciniame Teisme

Kaip minėta, 2019 metais Lietuvoje įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą, Konstitucinio Teismo kompetencija nepakito: pagal Konstitucijos 102, 105 straipsnius jis sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai neprieštaruoja Konstitucijai, taip pat ar Vyriausybės aktai ir Respublikos Prezidento aktai neprieštaruoja Konstitucijai ir įstatymams. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad konstitucinio teisingumo vykdymas suponuoja ir jo kompetenciją tirti konstitucinių įstatymų, referendumu priimtų įstatymų ir Seimo statuto atitiktį Konstitucijai²⁴. Teisėkūros iniciatyvų plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją niekada ir nebuvo. Taigi, pakeitus Konstituciją ir joje įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo galimybę, pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) asmenys į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik tuo atveju, jei jų konstitucinės teisės ar laisvės buvo

²³ Konstitucinio Teismo 2021 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas Nr. KT139-A-S129/2021.

²⁴ Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą turi įgaliojimus tirti ir spręsti, ar konstituciniai įstatymai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, ar įstatymai (jų dalys), taip pat Seimo statutas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo poįstatyminiai teisės aktai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui, ar Respublikos Prezidento aktai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Vyriausybės aktai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams (2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

pažeistos būtent Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtais tirti teisės aktais. Visais kitais atvejais Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti gautus prašymus²⁵. Taigi jau pirmuosiuose Konstitucinio Teismo sprendimuose dėl asmenų prašymų priimtumo buvo aiškiai pabrėžta, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nesprenžia dėl jokių kitų teisės aktų (kaip antai ministrų įsakymų²⁶, savivaldybės tarybos sprendimų²⁷, Nacionalinės žemės tarnybos atitinkamo skyriaus vedėjo įsakymų²⁸) atitikties Konstitucijai. Spręsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai²⁹.

Pažymėtina ir tai, kad, asmeniui pagal Konstitucijos 106 straipsnį 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) pateikus individualų konstitucinį skundą Konstituciniam Teismui dėl jo kompetencijai priskirtų teisės aktų atitikties Konstitucijai, Konstitucinis Teismas privalo tokį prašymą nagrinėti nepriklausomai nuo to, ar ginčijami teisės aktai konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu galioja, ar nebegalioja (buvo panaikinti ar pakeisti)³⁰.

Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją neturi ir Lietuvoje įteisinus individualų konstitucinį skundą neįgijo įgaliojimų vertinti kitų teismų priimtų sprendimų teisėtumo ar pagrįstumo, peržiūrėti jų sprendimų ar juos panaikinti, taip pat neturi įgaliojimų atnaujinti proceso išnagrinėtose bylose³¹. Taigi, Konstitucijoje įtvirtinus naują subjektą, turintį teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, Konstitucinio Teismo vieta Lietuvos teismų sistemoje nepakito: Konstitucinis Teismas nevirto vadinamąja ketvirtąja instancija, užtikrinančia „superkasacijos“ galimybę asmenims, kurių netenkina bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų sprendimai³² (taigi konstitucinės revizijos galimybė nebuvo įtvirtinta). Tai kyla *inter alia* iš konstitucinio valdžių padalijimo principo reikalavimų, be kita ko, reiškiančių, kad kiekviena valstybės valdžia užima tam tikrą vietą valstybės valdžios sistemoje ir atlieka tik jai būdingas funkcijas, jokia valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti jai priskirtų įgaliojimų.

²⁵ Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2021 m. liepos 14 d. sprendimu Nr. KT125-A-S116/2021 nepriimtas nagrinėti prašymas, kuriame asmuo prašė pripažinti, kad Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. spalio 19 d. įsakymas Nr. 1R-213 „Dėl teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymo Nr. 194 „Dėl Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ prieštarauja Konstitucijai; Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 9 d. sprendimu Nr. KT118-A-S109/2020 atsisakyta priimti nagrinėti prašymą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai Prienų rajono savivaldybės tarybos 2016 m. gruodžio 22 d. sprendimą Nr. T3-267 „Dėl Prienų rajono savivaldybės vietinės rinkliavos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą nuostatų patvirtinimo“.

²⁶ Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. KT46-A-S33/2019, 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT73-A-S59/2019.

²⁷ Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 9 d. sprendimas Nr. KT118-A-S109/2020.

²⁸ Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. KT46-A-S33/2019.

²⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.

³⁰ Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti negaliojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai po Konstitucijos pataisų, įtvirtinusių individualaus konstitucinio skundo institutą, įsigaliojimo iš naujo aiškinti Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime.

³¹ Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT27-A-S16/2019, 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT31-A-S20/2019.

³² MILIUVIENĖ, J. *Op. cit.*, p. 21.

Taigi ir Konstitucinis Teismas negali peržengti jam Konstitucijoje nustatytos konstitucinės kontrolės kompetencijos ribų, įsiterpti į bendrosios kompetencijos ir (ar) administracinių teismų įgaliojimus ir iš naujo spręsti šių teismų išnagrinėtų bylų ar tikrinti šių teismų sprendimų teisėtumo ir (ar) pagrįstumo. Toks individualaus konstitucinio skundo modelis padeda išvengti įtampos tarp konstitucinių teismų ir bendrosios kompetencijos teismų (ypač aukščiausiųjų teismų) dėl galutinio ordinarinės teisės nuostatų aiškinimo³³.

2.3. Visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimas

Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nuostatose yra įtvirtintas ir dar vienas reikalavimas asmenims, norintiems kreiptis į Konstitucinį Teismą, – tai reikalavimas būti išnaudojusiems visas teisinės gynybos priemones. Kreipimasis į Konstitucinį Teismą yra subsidiari žmogaus teisių gynybos priemonė³⁴, taikoma pažeistų teisių ar laisvių nepavykus apginti kituose teismuose. Pažymėtina ir tai, kad kiekvienas asmuo, turėdamas Lietuvos teisminės institucijos priimtą galutinį sprendimą, be teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu konstituciniu skundu, taip pat turi teisę kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – EŽTT) dėl savo galimai pažeistų 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija) garantuojamų teisių ar laisvių.

Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio (2019 m. liepos 16 d. redakcija) 2 dalies 2 punkte detalizuojant šį konstitucinį reikalavimą pažymėta, kad asmuo turi teisę paduoti prašymą Konstituciniam Teismui, jeigu jis pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, dėl jo yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas. Taigi asmuo prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą turi būti pasinaudojęs privaloma ikiteismine ginčų sprendimo tvarka, jei tokia tvarka yra nustatyta; be to, jis turi būti kreipęsis į jo ginčą nagrinėjantį kompetentingą teismą dėl savo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo; jis privalo būti apeliacine tvarka apskundęs pirmosios instancijos teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui; jeigu ginčas nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teismuose, jis turi būti kasacine tvarka apskundęs apeliacinės instancijos teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui. Į Konstitucinį Teismą

³³ Venecijos komisijos Studijoje apie individualų konstitucinį skundą (*Revised Report on Individual Access to Constitutional Justice CDL-AD(2021)001*) būtent toks individualaus konstitucinio skundo modelis, kai konstituciniai teismai sprendžia tik konstitucinius klausimus, o aiškinti ordinarinius teisės aktus paliekama bendrosios kompetencijos teismams, vertinamas kaip palankesnis išlaikant tinkamą valdžios institucijų pusiausvyrą (54 punktas).

³⁴ BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014, p. 128.

asmuo gali kreiptis tik tada, kai dėl jo yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas.

Kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi asmuo, neišnaudojęs visų kitų teisinės gynybos priemonių, Konstitucinis Teismas ne atsisako nagrinėti jo prašymą, o grąžina jį pareiškėjui, palikdamas galimybę dar kartą kreiptis, kai pareiškėjas atitiks šį konstitucinį reikalavimą.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas visų kitų teisinės gynybos priemonių išnaudojimą dažniausiai sieja su bylos išnagrinėjimu teismuose iš esmės. Kitaip tariant, jei pareiškėjas mano, kad jo teisės yra pažeistos koku nors procesiniu sprendimu, kuris yra galutinis ir neskundžiamas, tačiau jo byla nėra išnagrinėta iš esmės, Konstitucinis Teismas tokį prašymą grąžina pareiškėjui, nurodydamas kreiptis į jį tik tada, jei pažeistų teisių ar laisvių nepavyks apginti visose įmanomose teisminėse instancijose³⁵. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija, suformuota aiškinant Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas, tam tikrais atvejais gali būti diskutuotina.

Diskusijų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo aspektu verti ir tie atvejai, kai pareiškėjui įstatymais nėra nustatyta teisė kreiptis į teismą ir apskūsti atitinkamą dėl jo priimtą sprendimą (tada neaišku, ar jis gali kreiptis tiesiai į Konstitucinį Teismą, ar vis dėlto privalo kreiptis į ordinarinį teismą, kuriame jo kreipimasis nebus priimtas, skūsti atsisakymą priimti jo kreipimąsi aukštesnės instancijos teismui ir tik tada kreiptis į Konstitucinį Teismą) arba kai akivaizdu, kad teisė kreiptis į teismą nebus veiksminga (nes, pavyzdžiui, teismai negalėtų išspręsti bylos kitaip, nei tai nurodyta įstatyme). Manytina, kad anksčiau ar vėliau Konstitucinis Teismas susidurs su tokiomis situacijomis ir reikės dėl jų priimti sprendimus.

Dėl visų teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo pareiškėjams prašymai buvo grąžinti tais atvejais, kai jie iš viso nebuvo kreipęsi į teismą dėl jų teisės galimai pažeidusio sprendimo³⁶, kai jie buvo kreipęsi į netinkamą teismą (t. y. kreipęsi į administracinius teismus, nors jų ginčus turėjo nagrinėti bendrosios kompetencijos teismai)³⁷, kai teismo sprendimo nebuvo apskundę aukštesnės instancijos teismui, tačiau vis dar gali tai padaryti (t. y. dėl pareiškėjo priimtas sprendimas nebuvo galutinis)³⁸.

Visų teisinės gynybos priemonių neišnaudojimas konstitucinėje jurisprudencijoje gali būti ir pagrindu atsisakyti nagrinėti prašymą. Tokią išvadą Konstitucinis Teismas padaro (gali padaryti) tada, kai pareiškėjas yra neišnaudojęs visų teisinės gynybos priemonių, kaip

³⁵ Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019.

³⁶ Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. KT45-A-S41/2020, 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT79-A-S74/2020, 2020 m. gegužės 6 d. sprendimas Nr. KT88-A-S83/2020, 2020 m. birželio 11 d. sprendimas Nr. KT104-A-S97/2020.

³⁷ Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. KT71-A-S66/2020.

³⁸ Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimai Nr. KT63-A-S49/2019 ir Nr. KT65-A-S51/2019, 2020 m. gegužės 13 d. sprendimas Nr. KT92-A-S87/2020, 2020 m. gegužės 20 d. sprendimas Nr. KT95-A-S90/2020.

reikalaujama Konstitucijoje, tačiau akivaizdu, kad jis ir nebegalės jų išnaudoti (pavyzdžiui, kai yra pasibaigę apeliacinio ar kasacinio skundo padavimo terminai). Tokiu atveju Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) asmuo neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai, ir atsisako nagrinėti jo prašymą³⁹. Taigi šiuo atveju toks asmuo Konstitucinio Teismo praktikoje traktuojamas kaip netinkamas subjektas (neturintis teisės) kreiptis į Konstitucinį Teismą, t. y. pareiškėjo prašymas nepriimamas nagrinėti Konstituciniame Teisme kitu pagrindu nei netinkamas teisinės gynybos priemonių išnaudojimas.

2.4. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas

Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nėra tiesiogiai įtvirtinta laiko apribojimo asmeniui kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tačiau Konstitucinis Teismas minėtame 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime konstatavo, kad „teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinama Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytais sąlygomis, *inter alia* per šiame įstatyme nustatytą terminą“. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi diskreciją Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyti kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlygas, viena iš jų – terminas, per kurį asmuo turi kreiptis į Konstitucinį Teismą. Nustatydamas kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlygas, įstatymų leidėjas negali nenustatyti tokio termino – kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nuostatas, terminas yra būtina ir privaloma kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlyga; koks šis terminas turi būti, palikta nuspręsti įstatymų leidėjui.

Pažymėtina, kad šį terminą įstatymų leidėjas Konstitucinio Teismo įstatyme nustatė dar iki minėto Konstitucinio Teismo išaiškinimo, t. y. iki 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimo priėmimo. Pažymėtina ir tai, kad vis dėlto minėtas Konstitucinio Teismo išaiškinimas reiškia, jog Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų negalima keisti taip, kad neliktų jokio kreipimosi į Konstitucinį Teismą termino.

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio (2019 m. liepos 16 d. redakcija) 2 dalies 3 punktą asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą iširti įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai, be kita ko, tik tada, jei nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo jo byloje įsiteisėjimo dienos nepraėjo daugiau kaip keturi mėnesiai. Taigi Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintas kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas yra

³⁹ Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT34-A-S23/2019, 2019 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. KT40-A-S29/2019, 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT67-A-S53/2019, 2020 m. kovo 18 d. sprendimas Nr. KT50-A-S45/2020, 2020 m. rugpjūčio 20 d. sprendimas Nr. KT144-A-S133/2020.

susietas su galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo diena. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, jog tai reiškia, kad šis terminas skaičiuojamas nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo, kuriuo asmens byla išnagrinėta iš esmės, įsiteisėjimo dienos. Tačiau pareiškėjai, norėdami įrodyti, kad į Konstitucinį Teismą kreipėsi laiku, kaip pažeidusius jų teises nurodydavo įvairius procesinius sprendimus, priimtus po galutinio teismo sprendimo, kuriuo byla išnagrinėta iš esmės, kai byla dėl teisės pažeidimo būdavo išspręsta gerokai anksčiau (pavyzdžiui, teisėjų ar ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus ir nutartis apskųsdavo apeliacine tvarka arba prašydavo atnaujinti bylos nagrinėjimą nesant tam pagrindo, o atsisakymą jo neatnaujinti skųsdavo aukštesnės instancijos teismui⁴⁰); Konstitucinis Teismas nusprendė tokių sprendimų nevertinti kaip galutinių ir neskundžiamų (nebent pareiškėjas kreipiasi dėl konkrečių procesinių nuostatų atitikties Konstitucijai).

Pabrėžtina, kad šis reikalavimas taikomas tik fizinių ir juridinių asmenų kreipimamsi į Konstitucinį Teismą – jo nėra nustatyta kitiems subjektams, turintiems teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Kaip viename iš sprendimų dėl asmens prašymo priimtumo pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodytas asmuo yra vienintelis teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai turintis subjektas, kuriam nustatytas kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas⁴¹. Tokios papildomos kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlygos nustatymas individualiems asmenims nėra savitikslis. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas nustatytas siekiant nepaneigti įsiteisėjusių teismo sprendimų nustatytų ir patvirtintų teisinių santykių stabilumo, taip pat suteikti laiko asmeniui apsispręsti, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, ir, nusprendus kreiptis, parengti ir Konstituciniam Teismui pateikti Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus reikalavimus atitinkantį prašymą⁴².

Dėl svarbių priežasčių praleidęs Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintą keturių mėnesių nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos terminą, asmuo pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio (2019 m. liepos 16 d. redakcija) 4 dalį turi teisę prašyti jį atnaujinti. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas gali būti atnaujinamas tik išimtiniais atvejais, nustatčius, kad šio termino eigos metu egzistavo išskirtinės, objektyvios aplinkybės, nepriklausiusios nuo asmens valios ir sutrukdžiusios asmeniui laiku ir tinkamai įgyvendinti savo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Kokios priežastys laikytinos svarbiomis,

⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 9 d. sprendime Nr. KT119-A-S110/2020 pažymėta, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalies 2 punktą dėl visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo negali būti aiškinamas kaip reikalaujantis, kad, priėmus galutinį ir neskundžiamą teismo sprendimą byloje, asmuo prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą būtų pasinaudojęs galimybe atnaujinti procesą. Taip pat 2021 m. birželio 22 d. sprendime Nr. KT109-A-S100/2021 konstatuota, kad prašymas atnaujinti baudžiamąją bylą nelaikytas galutiniu ir neskundžiamu sprendimu.

⁴¹ Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT6-A-S6/2020.

⁴² *Ibid.*

nedetalizuota nei Konstitucinio Teismo įstatyme, nei Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje – tai Konstitucinis Teismas sprendžia kiekvieną kartą, kai gauna atitinkamą prašymą. Kol kas dar negausios Konstitucinio Teismo jurisprudencijos šiuo klausimu analizė leidžia daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas šią nuostatą vertina kaip itin griežtą ir aiškina ją siaurinamai: per dvejus metus nė vienas pareiškėjo prašymas atnaujinti praleistą terminą nebuvo patenkintas, o tokios aplinkybės, kad prašymas buvo pateiktas laiku, tačiau neregistruotas, nes neatitiko elektroninio dokumento specifikacijos⁴³, kad prašymas didelės apimties, todėl jam surašyti reikėjo daugiau laiko⁴⁴, kad asmuo nespėjo grįžti iš užsienio kelionės ar komandiruotės⁴⁵, nebuvo laikomos svarbiomis ir esminėmis.

Toks individualių konstitucinių skundų pateikimo ypatumas, t. y. individualaus konstitucinio skundo pateikimo terminas, netaikomas kitiems subjektams, kurie turi teisę pateikti prašymą Konstituciniam Teismui, nulėmė ir paties individualaus konstitucinio skundo galiojimo laiko požiūriu apibrėžimą. Vos tik įteisinus galimybę asmenims kreiptis į Konstitucinį Teismą, jam buvo pateikta nemažai prašymų ištirti, ar neprieštarauja Konstitucijai tie teisės aktai, kuriais pareiškėjų teisės ar laisvės galimai buvo pažeistos tada, kai Lietuvoje dar neveikė individualaus konstitucinio skundo institutas. Akivaizdu, kad Konstitucinis Teismas negalėjo ir negali imtis spręsti visų įmanomų ginčų dėl teisės aktų konstitucingumo ne tik dėl galimo per didelio bylų krūvio, bet ir dėl to, kad pagal bendruosius teisės principus įstatymas neturi grįžtamosios galios, o jis negali kištis į teisinius santykius, kurie jau yra pasibaigę. Būtent tai Konstitucinis Teismas ir išaiškino vienam iš pirmųjų pareiškėjų, pasinaudojusių teise kreiptis į Konstitucinį Teismą, pabrėždamas, kad konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai įgijo tik tie asmenys, dėl kurių priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl šių asmenų konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo **įsiteisėjo ne anksčiau kaip 2019 m. gegužės 1 d.** (keturi mėnesiai iki įsigaliojant pakeistoms Konstitucijos nuostatoms, o tai įvyko, kaip minėta, 2019 m. rugsėjo 1 d.). Tokią savo poziciją Konstitucinis Teismas grindė jau minėtu principu, kad įstatymas neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*), kuris yra svarbus ir būtinas veiksnys užtikrinant teisės, įstatymų, teisinės tvarkos stabilumą ir tvirtumą, teisinių santykių subjektų teises, pasitikėjimą valstybėje priimtais teisės aktais; tai svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis teisės viešpatavimo, teisinės valstybės elementas. Todėl visi asmenų, dėl kurių priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas įsiteisėjo anksčiau kaip 2019 m. gegužės 1 d., prašymai Konstituciniam Teismui laikomi net ne pateiktais praleidus

⁴³ Konstitucinio Teismo 2021 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT100-A-S91/2021.

⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 3 d. sprendimas Nr. KT159-A-S146/2020.

⁴⁵ Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 5 d. sprendimas Nr. KT17-A-S17/2020.

Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą keturių mėnesių terminą, o nežinybingais jam, t. y. tokiais, kurių Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją neturi teisės nagrinėti.

3. Individualių konstitucinių skundų priimtumo Konstituciniame Teisme praktika

Nors Lietuvoje individualus konstitucinis skundas galioja tik dvejus metus, Konstitucinio Teismo praktika sprendžiant pareiškėjų prašymų priimtumo klausimą yra gana gausi. Todėl nenuostabu, turint mintyje jau minėtą tendenciją, kad asmenys gana aktyviai naudojami šiuo nauju konstituciniu savo teisių gynybos institutu.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra ne tik aiškinęs aptartus konstitucinius reikalavimus konstitucinio skundo pateikimui, bet ir suformulavęs kai kurias iš Konstitucijos ar Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų implicitiškai išplaukiančias taisykles, taikytinas sprendžiant individualių konstitucinių skundų priimtumo klausimą. Pažymėtina ir tai, kad Konstituciniam Teismui pateikiami prašymai yra vis sudėtingesni, o juose išdėstytos situacijos vis labiau komplikotos, tad neatmestina, kad ateityje individualių konstitucinių skundų priimtumo praktika bus plėtojama ir kitais, iki šiol neatskleistais, aspektais.

3.1. Asmenų prašymams būdingi atsisakymo nagrinėti skundus pagrindai

Analizuojant per dvejus metus sukauptą individualių konstitucinių skundų priimtumo praktiką matyti, kad dažniausiai pareiškėjų prašymus atsisakoma nagrinėti dėl to, kad konstatuojama, jog jie yra *nežinybingi* Konstituciniam Teismui. Kitaip tariant, asmenys kreipiasi į Konstitucinį Teismą tokiais klausimais, kurie nepriklauso nustatytai Konstitucinio Teismo kompetencijai. Per dvejus metus nuo tada, kai Lietuvoje buvo įteisinta galimybė asmenims kreiptis į Konstitucinį Teismą, šiuo pagrindu buvo atsisakyta nagrinėti 274 prašymus ar jų dalis (kai kuriuos pareiškėjų prašymus atsisakyta nagrinėti keliais pagrindais priklausomai nuo to, kaip prašymas suformuluotas).

Pažymėtina, kad toks atsisakymo nagrinėti prašymą Konstituciniame Teisme pagrindas nėra naujas, jis taikomas ir kitų subjektų kreipimamsi į Konstitucinį Teismą, tačiau būtent sprendžiant dėl fizinių ir juridinių asmenų prašymų priimtumo Konstitucinio Teismo praktikoje buvo apibrėžti kai kurie nauji jų nežinybingumo Konstituciniam Teismui atvejai.

Vienas iš tokių atvejų – minėtas kreipimasis į Konstitucinį Teismą tada, kai galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas yra įsiteisėjęs anksčiau kaip 2019 m. gegužės 1 d. Šiuo pagrindu ypač daug prašymų buvo atsisakyta nagrinėti pirmaisiais metais po atitinkamų Konstitucinio Teismo įstatymo pataisų įsigaliojimo⁴⁶. Tačiau šiame kontekste itin įdomi yra Konstitucinio Teismo pasirinkta pozicija tais atvejais, kai iki 2019 m. gegužės 1 d. prasidėję procesai nebuvo užbaigti galutiniu ir neskundžiamu teismo sprendimu, t. y. kai į Konstitucinį Teismą buvo kreiptasi dėl pažeidimų, nutikusių, pavyzdžiui, 2012 metais, tačiau tuo metu vykę teismo procesai nebuvo užbaigti kasacine instancija (kai ji taikoma). Nors akivaizdu, kad kalbama apie teisių pažeidimą, laiko požiūriu nepatenkanti į Konstitucinio Teismo kompetencijos sritį, šiuo atveju Konstitucinis Teismas yra pasirinkęs traktuoti tokį asmens prašymą kaip pateiktą neišnaudojus visų teisinės gynybos priemonių ir nebegalint jų išnaudoti (taigi, kaip prašymą, paduotą netinkamo subjekto)⁴⁷. Reikia pripažinti, kad dėl tokios Konstitucinio Teismo pozicijos kyla tam tikrų diskusijų, t. y. klausama, ar verta spręsti dėl teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo, kai skundas bet koku atveju laiko požiūriu būtų nepriimtinas, nes net jei būtų išnaudotos teisinės gynybos priemonės, toks galutinis sprendimas vis tiek būtų buvęs priimtas iki 2019 m. gegužės 1 d. Taigi neatmestina, kad net ir jau susiformavusi Konstitucinio Teismo praktika tam tikru aspektu gali būti ateityje keičiama, nors iki šiol tokių akivaizdžių praktikos pasikeitimo atvejų nėra pasitaikę.

Taip pat pažymėtina, jog tik fizinių ir juridinių asmenų prašymams būdinga tai, kad juose ginčijami kitų teismų sprendimai, prašoma peržiūrėti išnagrinėtas bylas ir pakeisti jose priimtus teismų sprendimus. Kaip minėta, Konstitucinis Teismas neturi kompetencijos to daryti, kaip ir spręsti dėl jam nepriskirtų tirti teisės aktų atitikties Konstitucijai. Asmenys, kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą, bandė ginčyti teisėkūros subjektų neveikimą – delsimą priimti tam tikrus, pareiškėjų manymu, būtinus teisės aktus, kuriuose, pavyzdžiui, būtų nustatytos socialinės garantijos operatyvinės veiklos slaptiesiems dalyviams, bendradarbiaujantiems pagal sutartį⁴⁸. Su tokiais prašymais Konstitucinis Teismas buvo susidūręs ir anksčiau, kai dar nebuvo individualaus konstitucinio skundo, tad remdamasis savo ankstesne praktika jis paaikšino, kad neturi kompetencijos tirti valstybės valdžios institucijų neveikimo.

Gana dažnai fizinių ir juridinių asmenų prašymuose keliami teisės aktų aiškinimo ir taikymo klausimai, kurie pagal Konstitucinio Teismo suformuotą doktriną taip pat yra jam nežinybingi. Taikyti įstatymą ar teisės normą yra teismo, nagrinėjančio konkrečią bylą, ar kitos teisę taikančios institucijos prerogatyva. Kaip matyti iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, šiuo pagrindu atsisakoma nagrinėti pareiškėjų prašymus, kuriuose jie tiesiogiai nenorėjo ginčyti

⁴⁶ 2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugsėjo 1 d.

⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2021 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas Nr. KT134-A-S124/2021.

⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. KT110-A-S102/2020.

dėl jų priimtų teismų sprendimų, tačiau iš visos prašymų argumentacijos aišku, kad pareiškėjai nesutinka būtent su tuo, kaip teismai išsprendė jų bylas, kaip išaiškino ir pritaikė atitinkamus teisės aktus. Kitaip tariant, iš pareiškėjų prašymų matyti, jog pareiškėjai nemano, kad ginčijami teisės aktai prieštarauja Konstitucijai, tačiau mano, kad teismai jų ginčijamus aktus jų bylose taikė neteisingai. Tokia pačia logika vadovaujantis nepriimami nagrinėti pareiškėjų prašymai, kuriuose pareiškėjai teigia, kad teismai turėjo taikyti ne tą, o kitą teisės aktą, arba kuriuose nurodo, kad du įstatymai prieštarauja vienas kitam, taip pat prašymai, kuriuose kvestionuojamas teismų sprendimuose nustatytos faktinės aplinkybės ar juose pateiktos faktinės situacijos vertinimas, klaidingai teigiant, kad tokį vertinimą nulėmė tam tikro teisės akto prieštaravimas Konstitucijai⁴⁹. Konstituciniame Teisme taip pat buvo gautas prašymas ištirti įstatymo nuostatų atitiktį Konvencijos nuostatom⁵⁰, ir nors šį prašymą atsisakyta nagrinėti kitu pagrindu (pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą siekdamas apginti dukters teises), manytina, kad ateityje šiuo aspektu galėtų būti plėtojama ir aiškinama oficialioji konstitucinė Konstitucinio Teismo įgaliojimų tirti nacionalinės teisės aktų atitiktį tarptautinėms sutartims, ypač Konvencijai, doktrina.

Vos tik įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą Konstitucinis Teismas gavo prašymą ištirti vienos Konstitucijos nuostatos atitiktį kitoms Konstitucijos nuostatom. Savaime suprantama, toks prašymas taip pat nebuvo priimtas nagrinėti remiantis oficialiaja konstitucine doktrina, kad Konstitucija yra vientisas aktas be spragų, jos nuostatos visos tarpusavyje yra suderintos ir negali prieštarauti viena kitai (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai), ir konstatavus, kad šiame individualiame prašyme nėra tyrimo dalyko⁵¹.

Pradėjus spręsti fizinių ir juridinių asmenų prašymų priimtimumo klausimus, daug dažniau Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad prašymas iš tiesų pagrįstas ne teisiniais motyvais. Kai į Konstitucinį Teismą galėjo kreiptis tik valstybės valdžios institucijos, šis atsisakymo nagrinėti prašymą Konstituciniame Teisme pagrindas buvo itin retas: išimtiniais atvejais Konstitucinis Teismas konstatuodavo, kad pareiškėjas į jį kreipėsi ne norėdamas spręsti konstitucinę problemą, o dėl tam tikrų politinių ar ekonominių motyvų. Analizuojant individualių konstitucinių skundų priimtimumo praktiką matyti, kad pareiškėjai, kaip nurodo Konstitucinis Teismas, savo abejones dėl ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai grindžia bendro pobūdžio samprotavimais, kurie net negali būti vertinami kaip teisiniai argumentai (atkreiptinas dėmesys, kad tai nėra argumentavimo trūkumas, kuris gali būti ištaisytas gražinus prašymą pareiškėjui trūkumams šalinti)⁵².

⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT61-A-S56/2020.

⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. KT47-A-S44/2021.

⁵¹ Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT63-A-S58/2020.

⁵² Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT62-A-S57/2020.

Antai, spręsdamas vieno prašymo priimtinumą klausimą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jame pareiškėjo pateikti argumentai dėl Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų, reglamentuojančių baudžiamojo proceso dalyvių statusą ir jų teises baudžiamajame procese, atitikties Konstitucijai yra nesuderinami su konstitucine baudžiamojo proceso esme, paskirtimi ir tikslais, taigi šiuo aspektu negali būti vertinami kaip teisiniai. Pareiškėjas tame prašyme kvestionavo galimybės dalyvauti kaip trečiajam suinteresuotam asmeniui baudžiamojoje byloje nebuvimą⁵³. Kitame prašyme pareiškėjas teigė, jog jo nurodytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai dėl to, kad jame nėra įtvirtintos pareigos bandyti sudaryti taikos sutartį tarp ginčo šalių. Konstituciniam Teismui teko konstatuoti, jog pareiškėjų argumentai, kad viešojo administravimo subjektas turėtų turėti pareigą pradėti derybas dėl taikos sutarties sudarymo, yra nesuderinami su pačia taikos sutarties esme, *inter alia* su sutarčių laisvės principu, taigi šiuo aspektu negali būti vertinami kaip teisiniai⁵⁴. Išnagrinėjęs dar vieną prašymą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pareiškėjos prašymas, kuriame abejota būtinybe laikyti advokatų kvalifikacinį egzaminą, jei asmuo jau turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, pagrįstas oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas paneigiančia prezumpcija, o tokie prašymai negali būti vertinami kaip grindžiami teisiniais motyvais. Konstitucinis Teismas šiai pareiškėjai nurodė, kad jis jau yra konstatavęs (2008 m. vasario 20 d. nutarime), jog teisėjo egzamino laikymas negali būti vertinamas kaip perteklinis (įstatymų leidėjas gali nustatyti pretendentų į teisėjus žinių ir gebėjimų, būtinų teisėjo darbui, patikrą (*inter alia* šiuos pretendentus egzaminuojant))⁵⁵.

Pažymėtina, kad tai yra tik keli dažniausi arba įsimintiniausi, įdomiausi atsisakymo nagrinėti individualius konstitucinius skundus Konstituciniame Teisme pagrindai. Visiems jiems aptarti reikėtų daugiau laiko, tačiau akivaizdu, kad sprendžiant būtent individualių konstitucinių skundų priimtinumą klausimą Konstituciniam Teismui dažniau prireikia iš naujo aiškinti jau taikytus, nusistovėjusius atsisakymo nagrinėti prašymus pagrindus.

3.2. Konstitucinio Teismo praktikos individualių konstitucinių skundų priimtinumą srityje plėtros perspektyvos

Individualus konstitucinis skundas laikomas vienu sėkmingiausių ir veiksmingiausių pažeistų žmogaus teisių gynimo būdų. Taigi nenuostabu, kad kai kurie pareiškėjai juo naudojami itin aktyviai, net ne visada įsigilinę į šio instituto tikrąją paskirtį ir jo teikiamas galimybes, t. y. taip, kad galima įtarti juos piktnaudžiaujant kreipimais į Konstitucinį Teismą. Konstitucinis

⁵³ Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimas Nr. KT24-A-S24/2021.

⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 15 d. sprendimas Nr. KT121-A-S112/2020.

⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2020 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT196-A-S181/2020.

Teismas jau ne kartą yra konstatavęs, jog atsižvelgiant į konkretaus pareiškėjo prašymo turinį, apimtį ir jo priedus matyti, kad tas prašymas gali būti traktuojamas ir kaip turintis piktnaudžiavimo asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą požymių. Kai kurie pareiškėjai Konstituciniam Teismui jau yra pažįstami iš pavardžių, o tai reiškia, kad jie į Konstitucinį Teismą yra kreipęsi po keliolika kartų, pateikdami tuos pačius ar panašaus turinio prašymus, ginčydami tas pačias teisės normas, kurias jau buvo (dažnai ne kartą) ginčiję Konstituciniame Teisme; Konstitucinis Teismas yra aiškiai pabrėžęs, jog Konstitucija reikalauja, kad kiekvienas asmuo, įgyvendindamas savo konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, elgtųsi sąžiningai ir šia teise nepiktnaudžiautų⁵⁶.

Konstitucinio Teismo įstatyme yra įtvirtinta ir priemonė, kuria Konstitucinis Teismas gali pasinaudoti tokiais atvejais. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 40 straipsnį Konstitucinis Teismas turi teisę skirti baudas, kai dalyvaujantys byloje asmenys piktnaudžiauja savo procesinėmis teisėmis; už kiekvieną piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis atvejį Konstitucinis Teismas piliečiams ir dalyvaujančių byloje asmenų atstovams turi teisę skirti iki vieno paskutinio paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio baudą.

Pažymėtina, kad per dvejus metus Konstitucinis Teismas du kartus yra paskyręs pareiškėjams 200 eurų dydžio baudą už piktnaudžiavimą savo teise kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikiant analogiško ar panašaus turinio prašymus, kuriuos Konstitucinis Teismas jau yra išsprendęs. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad toks pareiškėjo elgesys, kai jis, turėdamas suvokti akivaizdų savo teikiamo prašymo nepriimtinumą, kreipiasi į Konstitucinį Teismą su tokio pobūdžio prašymu, nėra suderinamas su sąžiningu naudojimu savo konstitucine teise kreiptis į Konstitucinį Teismą ir su konstitucinio teisingumo vykdymo tikslais; taigi toks konstitucinės teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimas ne pagal paskirtą laikytinas pagal Konstituciją draudžiamu piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis⁵⁷. Daug daugiau kartų Konstitucinis Teismas pasirinko tik įspėti pareiškėją, jog dar kartą nustačius, kad jo prašymas turi piktnaudžiavimo požymių, jam bus skirta bauda⁵⁸.

Vis dėlto Konstituciniame Teisme gaunami prašymai rodo, kad kai kuriais atvejais pareiškėjų entuziazmo kreiptis į Konstitucinį Teismą neatšaldo nei įspėjimas, kad jam gali būti skiriama bauda, nei baudos skyrimas. Beje, baudos skyrimas vienam iš pareiškėjų buvo tik dar vienas pretekstas kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu peržiūrėti skirtą baudą⁵⁹.

⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT83-A-S78/2020, 2021 m. birželio 23 d. sprendimas Nr. KT115-A-S106/2021.

⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT83-A-S78/2020, 2021 m. birželio 23 d. sprendimas Nr. KT115-A-S106/2021.

⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimas Nr. KT22-A-S22/2021, 2021 m. liepos 1 d. sprendimas Nr. KT121-A-S112/2021, 2021 m. birželio 3 d. sprendimas Nr. KT86-A-S78/2021, 2021 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. KT144-A-S133/2021 ir kt.

⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2021 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas Nr. KT133-A-S123/2021.

Taigi manytina, kad Konstitucinis Teismas, norėdamas išvengti beprasmių, visiškai vienodų sprendimų dėl tokių pačių to paties pareiškėjo prašymų nepriimtumo, bus priverstas svarstyti oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros klausimą ir suformuluoti dar vieną atsisakymo priimti nagrinėti pareiškėjo prašymą pagrindą – kai prašymas yra akivaizdžiai nepagrįstas ir kartą jau buvo nepriimtas, o gal net nuspręsti, kad tokio pareiškėjo prašymai kuri laiką, esant akivaizdžiam piktnaudžiavimui individualaus konstitucinio skundo teise (ir kai asmuo jau buvo perspėtas dėl tokio piktnaudžiavimo), bus neregistruojami ir nepriimami. Iš esmės pabrėžtina, kad tokie pareiškėjų akivaizdžiai nepagrįsti ir pasikartojantys prašymai paneigia individualaus konstitucinio skundo instituto paskirtį bei esmę ir trukdo kitiems šią teisę turintiems asmenims, kuriems tokios gynybos tikrai reikia, veiksmingai naudotis individualaus konstitucinio skundo institutu.

4. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisinės pasekmės

Minėta, kad pagal Konstitucijos 102, 105 straipsnius Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Taigi Konstitucinis Teismas turi išimtinis įgaliojimus vertinti savo kompetencijai priskirtų teisės aktų konstitucingumą. Spręsdamas konstitucinės justicijos bylas pagal asmenų prašymus, Konstitucinis Teismas, kaip ir anksčiau, **vykdo abstrakčiąją konstitucinę kontrolę**. Konstituciniam Teismui nutarime pripažinus, kad ginčytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, toks teisės aktas yra visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas⁶⁰. Tačiau Konstitucinis Teismas neturi kompetencijos ir įgaliojimų spręsti dėl asmens, padavusio skundą Konstituciniam Teismui, pažeistų teisių atkūrimo priemonių ar būdo pasirinkimo ar patirtos žalos atlyginimo.

Atsižvelgiant į tai, Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) įtvirtinus asmens teisę Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytais sąlygomis kreiptis į Konstitucinį Teismą, kartu buvo pakeistas ir Konstitucijos 107 straipsnis. Šio straipsnio 3 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) buvo nustatyta: „Byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo.“

⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.

Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją galimybė ginti pažeistas teises turi būti reali, Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas pagrindas atnaujinti procesą, kai Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad ginčytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, yra būtinas tam, kad, įgyvendinant asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, teisę kreiptis į teismą, Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto (jo dalies) pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą⁶¹.

Vadinasi, Konstituciniam Teismui nutarime pripažinus, kad pareiškėjo fizinio ar juridinio asmens ginčytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, toks asmuo privalo kreiptis į bendrosios kompetencijos ar administracinį teismą, kad jame procesas būtų atnaujintas ir byla būtų sprendžiama iš naujo.

Kartu reikia pažymėti, kad šio instituto reikšmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, jis taip pat padeda veiksmingiau įgyvendinti Konstitucijos viršenybę, saugoti viešąjį interesą ir visą konstitucinę santvarką⁶². Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai⁶³, o konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti Konstitucinio Teismo nutarimuose, saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos teismų bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų⁶⁴, prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas teisės aktas nebegali būti taikomas ne tik pareiškėjo konstitucinės justicijos byloje, bet ir nė vieno analogiškoje padėtyje atsidūrusio asmens atžvilgiu. Taigi, Konstituciniam Teismui išsprendus bylą pagal vieno pareiškėjo individualų konstitucinį skundą, sudaromos prielaidos netiesiogiai apginti ir kitų analogiškoje padėtyje esančių asmenų pažeistas konstitucines teises ar laisves, o tai vertintina kaip itin svarbus žingsnis siekiant veiksmingesnės žmogaus teisių apsaugos nacionaliniu lygmeniu.

5. Pagal asmenų prašymus išnagrinėtų bylų apžvalga

Konstitucijos 106, 107 straipsnių naujosios pataisos, įsigaliojusios 2019 m. rugsėjo 1 d., kuriomis fiziniams ir juridiniams asmenims suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikiant individualų konstitucinį skundą, atveria daugiau perspektyvų aiškinti Konstitucijos nuostatas, reikšmingai prisideda prie oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtos, leidžia atskleisti naujus asmens konstitucinių teisių ar laisvių turinio elementus, veiksmingiau ginti

⁶¹ Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas.

⁶² BIRMONTIENĖ, T.; MILIUVIENĖ, J. Pirmas žingsnis link individualaus konstitucinio skundo įteisinimo Lietuvoje. *Lietuvos teisė 2018*. Vilnius: MRU, 2019, p. 14.

⁶³ Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai.

⁶⁴ *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas.

žmogaus teises ir laisves. Nuo individualaus konstitucinio skundo įvedimo Lietuvoje 2019 m. rugsėjo 1 d. iki šiol Konstitucinis Teismas yra išsprendęs šešias bylas, jose išnagrinėti septyni individualūs konstituciniai skundai, du iš jų sujungus į vieną bylą. Pusėje Konstitucinio Teismo išspręstų bylų pagal individualius konstitucinius skundus buvo nustatytas Konstitucijos nuostatų pažeidimas.

Viena reikšmingiausių ir didžiausių rezonansą sukėlusių bylų pagal fizinio asmens prašymą išnagrinėta Konstituciniam Teismui priėmus **2021 m. kovo 19 d. nutarimą**, kuriame spęsta **dėl išlaidų advokatu atlyginimo asmeniui, nepadariusiam teisės pažeidimo**. Asmuo į Konstitucinį Teismą kreipėsi dėl to, kad pagal tuo metu galiojusias Administracinių teisės pažeidimų kodekso nuostatas tais atvejais, kai asmeniui iškelta administracinio pažeidimo byla būdavo nutraukiama dėl to, kad teismas nenustatydavo administracinio teisės pažeidimo įvykio ar sudėties, asmuo pats turėdavo atlyginti patirtas advokato išlaidas. Kitaip tariant, jei asmuo, naudodamasis advokato pagalba, įrodydavo, kad jis nepadarė to administracinio teisės pažeidimo, kuriuo buvo kaltinamas (t. y. įrodydavo, kad yra teisus), jis vis tiek būdavo patyręs tam tikrų nuostolių – išlaidų advokatu, kurios asmeniui nebūdavo atlyginamos. Praktikoje pasitaikydavo ir tokių situacijų, kai asmeniui paskirta administracinė nuobauda būdavo mažesnė nei išlaidos advokatu, kurio pagalba jis naudojos tam, kad įrodytų, jog minėta nuobauda jam neturėjo būti paskirta, taigi susimokėti paskirtą baudą kainuodavo pigiau, nei teismuose ginti savo pažeistas teises.

Konstitucinis Teismas, išsprendęs bylą, pripažino, kad toks teisinis reguliavimas prieštaravo Konstitucijai ir kad asmenims, dėl kurių administracinio teisės pažeidimo byla būdavo nutraukiama nenustačius administracinio teisės pažeidimo įvykio ar sudėties, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, **turėjo būti atlyginamos būtinos ir pagrįstos išlaidos advokatu**. Konstitucijos nuostatomis prieštaraujančiomis pripažintos ir pareiškėjo neginčytos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos tiek, kiek pagal jas asmeniui, dėl kurio priimtas išteisinamasis nuosprendis, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nėra atlyginamos būtinos ir pagrįstos išlaidos advokatu. Taigi Konstitucinis Teismas savo iniciatyva išplėtė bylos tyrimo dalyką, vykdydamas savo pareigą pastebėti ir pašalinti iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujantį teisinį reguliavimą, susijusį su ginčytuoju jo sprendžiamoje byloje, ir taip užbėgdamas už akių galimoms naujoms konstitucinės justicijos byloms.

Konstitucinis Teismas šiame nutarime *inter alia* konstatavo, kad Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas. Asmuo, gindamas savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, *inter alia* kreipdamasis į teismą, turi teisę naudotis veiksminga advokato teikiama teisine pagalba; galimybė įgyvendinti šią teisę turi būti reali. Taigi, kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta

asmens teisė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ar laisvių gynimo suponuoja teisėtą lūkestį, kad teismas teisingai ir objektyviai išnagrinės jo bylą, priims motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, be kita ko, dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo; teisingas bylos šalių išlaidų paskirstymas priklauso nuo bylos šalių patirtų išlaidų pagrįstumo ir būtinumo, nuo to, kiek jų reikalavimai buvo patenkinti teismui išsprendus bylą, kitų reikšmingų aplinkybių. Vadinasi, iš Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, 31 straipsnio 6 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį asmens teisė teisme ginti savo teises, *inter alia* naudojantis advokato teikiama teisine pagalba, būtų įgyvendinama realiai ir veiksmingai. Tai reiškia, kad turi būti numatytas, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, būtinų ir pagrįstų išlaidų šiai teisei įgyvendinti atlyginimas asmeniui, kuriam nėra taikoma teisinė atsakomybė, nes nenustatyta, kad jis padarė teisės pažeidimą.

Konstatavęs, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu buvo sudarytos prielaidos asmeniui, teisme apgynus savo teises, atsidurti blogesnėje padėtyje, nei būtų atsidūręs, jeigu nebūtų gynęs savo pažeistų teisių, Konstitucinis Teismas pripažino, kad šioje byloje ginčytas ir su juo susijęs teisinis reguliavimas prieštarauja (prieštaravo) Konstitucijai. Nors Konstituciniam Teismui priėmus minėtą nutarimą atitinkamas teisinis reguliavimas kol kas nėra pakeistas, asmenys, laimėję administracinio nusižengimo ar baudžiamąją bylą, nuo šiol turi teisę tikėtis pagrįstų ir būtinų advokato išlaidų atlyginimo. Pažymėtina, kad šis Konstitucinio Teismo nutarimas ir jame suformuluota pozicija nereiškia, kad asmenims, laimėjusiems administracinių nusižengimų ar baudžiamąsias bylas, turėtų būti atlyginamos visos patirtos išlaidos advokatui. Tai, kiek asmeniui atlygintinos minėtos išlaidos, kiekvienu atveju turėtų spręsti bylą nagrinėjantis teismas.

Paminėtinas ir dar vienas pagal fizinio asmens skundą priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas – tai **2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas**, kuriuo prieštaraujančiomis Konstitucijai pripažintos Architektų rūmų įstatymo nuostatos tiek, kiek jomis buvo nustatyta, kad atestuotiesiems architektams, nesiverčiantiems atestuoto architekto veikla, yra privaloma narystė Lietuvos Respublikos architektų rūmuose, taigi kartu privaloma mokėti atitinkamą metinį narystės mokesčių.

Šioje byloje Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmenys, besiverčiantys tam tikra valstybės kontroliuojama profesine veikla (kaip antai architektų veikla), *ex lege* priklausytų tam tikrai asociacijai, užtikrinančiai šios profesijos savivaldą, *inter alia* vienodus profesinės etikos standartus ir jų laikymosi priežiūrą; buvimas tokios asociacijos nariu įstatymu gali būti nustatytas kaip būtina vertimosi atitinkama profesine veikla sąlyga. Taigi nustatant, kad visi atestuoti architektai privalo priklausyti Architektų rūmams, buvo siekiama konstituciškai svarbaus tikslo – užtikrinti su viešojo intereso įgyvendinimu susijusios

architektūrinės veiklos skaidrumą ir kokybę, architektų atestavimą, kvalifikacijos pripažinimą, profesinės etikos standartų laikymąsi, kitokią pagal įstatymus reikalaujamą architektų veiklos kontrolę. Tačiau tokia narystė gali būti privaloma tik besiverčiantiems tam tikra atestuota veikla asmenims. Tiems asmenims, kurie nusprendė atitinkama veikla neužsiimti, negali būti nustatyta pareiga jungtis į tam tikrą asociaciją, kaip antai priklausyti Architektų rūmams, tokiu teisiniu reguliavimu jų teisė jungtis arba nesijungti į tam tikrą asociaciją yra ribojama labiau, nei tai yra būtina. Taigi, Konstituciniam Teismui išnagrinėjus šią bylą, atestuoti architektai, nusprendę nesiversti šia veikla, nuo šiol gali nebemokėti Architektų rūmų nario mokesčio ir jiems nebepriklausyti.

Neabejotinai reikšmingos ir kitos konstitucinės justicijos bylos, išnagrinėtos pagal individualių asmenų skundus, be kita ko, ir tos, kuriose nenustatyta prieštaravimo Konstitucijai, tačiau dėl riboto laiko ir šio pranešimo apimties aptarti jų visų neįmanoma.

Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiamos ir kitos itin įdomios konstitucinės justicijos bylos pagal individualių asmenų skundus. Konstitucinis Teismas artimiausiu metu, be kita ko, spęs, ar Konstitucijai neprieštaruoja reikalavimas kreiptis į advokatą norint paduoti kasacinį skundą. Rengiantis nagrinėti šią bylą, be kita ko, dar kartą bus analizuojami ir konstituciniai argumentai, išdėstyti Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 27 d. nutarime byloje Nr. 2003-04-01, kuriame, kiek žinoma, Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas prieštaraujančiu Konstitucijai pripažino teisinį reguliavimą, pagal kurį asmeniui, norinčiam kreiptis į kasacinės instancijos teismą, turėjo atstovauti advokatas.

Beje, paminėtina, kad įtvirtinus galimybę asmenims kreiptis į Konstitucinį Teismą turėjo būti peržiūrėtas ir bylų nagrinėjimo eiliškumas, nes priešingu atveju, priėmus pirmąjį individualų konstitucinį skundą, būtų reikėję laukti, kol bus išspręstos visos iki tol nagrinėjimo Konstituciniame Teisme laukusios bylos. Tam užteko pakeisti Konstitucinio Teismo reglamentą ir dabar pagal jame įtvirtintą taisyklę konstitucinės justicijos bylos registruojamos atskirame registre ir nagrinėjamos sava eile, įsiterpiančia į kitų Konstitucinio Teismo bylų nagrinėjimo eilę. Toks pakeitimas leido pirmąjį priimtą nagrinėti asmens prašymą išspręsti greičiau, tačiau dabar konstitucinės justicijos bylų eilė Konstituciniame Teisme yra savaime išsidėsčiusi taip, kad pagal skundo gavimo laiką Konstitucinis Teismas nagrinėja eilėje laukiančias bylas, nebepraleisdamas kitų subjektų pateiktų prašymų.

6. Individualaus konstitucinio skundo institutas kaip filtras kreipimuisi į Europos Žmogaus Teisių Teismą

Suteikus asmenims galimybę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, tikimasi, kad sumažės kreipimūsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – EŽTT), nes kai kurias pažeistas

teisės galima apginti nacionalinėse teisminėse institucijose – Konstituciniame Teisme ir atnaujintą bylą po to nagrinėsiame bendrosios kompetencijos ar administraciniame teisme.

Tinkamas pavyzdys galėtų būti jau aptartas advokato išlaidų atlyginimo administracinių nusižengimų byloje klausimas. Iki Konstituciniam Teismui priimant 2021 m. kovo 19 d. nutarimą EŽTT jau buvo nagrinėjęs labai panašią bylą *Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą* (peticijų Nr. 73579/17 ir Nr. 14620/18), kurioje pareiškėjai skundėsi, kad, teismams panaikinus jiems skirtą administracinę baudą, patirtos advokato išlaidos, didesnės nei paskirta bauda, nebuvo atlygintos. Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad Lietuva pažeidė Konvencijos 6 straipsnio (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) 1 dalį, kadangi teismai, atsisakę atlyginti pareiškėjų administracinio teisės pažeidimo byloje patirtas bylinėjimosi išlaidas, kliudė pareiškėjams tinkamai įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą. Lietuvai yra perduota ir dar viena tokio pobūdžio byla (*Jakutavičius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 42180/19)), kurios fabula taip pat labai panaši į nagrinėjamą Konstituciniame Teisme. Konstituciniam Teismui 2021 m. kovo 19 d. nutarime išsprendus būtinų ir pagrįstų advokato išlaidų atlyginimo ne tik administraciniame, bet ir baudžiamosiose byloje, kuriose asmuo išteisinamas, klausimą, akivaizdu, kad panašios bylos EŽTT nebepasieks.

Spręsdamas konstitucinės justicijos bylas, Konstitucinis Teismas atsižvelgia į EŽTT pateiktą Konvencijos nuostatų aiškinimą, o EŽTT jurisprudenciją laiko nacionalinės teisės aiškinimo šaltiniu. Savo ruožtu EŽTT, spręsdamas bylas, visuomet analizuoja nacionalinę aukščiausiųjų teismų jurisprudenciją, tad, tikėtina, bendrų sąlyčio taškų šių teismų nagrinėjamose byloje gali pasitaikyti ir ateityje. Vis dėlto individualus konstitucinis skundas suteiks galimybę dalį tokių bylų išspręsti jau Lietuvoje.

Paradoksalu, tačiau galimi ir tokie itin reti, išimtiniai atvejai, kai procesas Konstituciniame Teisme kaip tik paskatina kreiptis į EŽTT. Taip atsitiko Konstituciniam Teismui atsisakius nagrinėti dviejų pareiškėjų individualų konstitucinį skundą. Taigi byla EŽTT buvo inicijuota net ne pralaimėjus konstitucinės justicijos bylą, o Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą nepriimti nagrinėti pareiškėjų prašymo, t. y. net nepradėjus atitinkamos konstitucinės justicijos bylos. Tiesa, Lietuvai perduotoje byloje *Hoppen ir Amber Grid prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 976/20) pareiškėjai iš esmės skundžiasi dėl teisingo teismo garantijų neužtikrinimo tinkamai neįvertinus pirmojo pareiškėjo, kuris buvo profesinės sąjungos tarybos narys, atleidimo iš darbo aplinkybių, taip pat skundžiamasi dėl asociacijų laisvės apribojimo diskriminaciniais pagrindais, o argumentai dėl nepriimto individualaus konstitucinio skundo tėra šalutiniai toje byloje kaip vienas iš įrodymų, kad Lietuvoje pareiškėjams savo teisių apginti nepavyko. Vis dėlto EŽTT, kaip nurodoma Vyriausybės atstovo EŽTT pateiktoje informacijoje, turėtų nagrinėti ir tai, ar atmesdamas individualų

konstitucinį skundą Konstitucinis Teismas tinkamai išnagrinėjo pareiškėjų argumentus dėl jų profesinių sąjungų laisvės pagal Konstitucijos 50 straipsnį pažeidimo⁶⁵.

Toks minėtų pareiškėjų kreipimasis į EŽTT, skundžiantis *inter alia* nepakankama Konstitucinio Teismo sprendimo atsisakyti priimti nagrinėti pareiškėjų prašymą argumentacija, tik dar kartą įrodo, kad individualaus konstitucinio skundo institutas Lietuvoje yra gana naujas ir dar ne visi pareiškėjai (ir netgi jiems padedantys advokatai) tinkamai supranta individualaus konstitucinio skundo paskirtį, taip pat ne visada žino, kada galima kreiptis į Konstitucinį Teismą, kokie yra individualių konstitucinių skundų priimtinumą kriterijai ir apskritai kokia yra Konstitucinio Teismo kompetencija. Šiuo konkrečiu atveju Konstitucinis Teismas, priešingai, nei skundžiasi pareiškėjai, net nepradėjo nagrinėti pareiškėjų argumentų dėl profesinių sąjungų laisvės pažeidimo, nes jų prašymas buvo nepriimtinas nagrinėti Konstituciniame Teisme kitais pagrindais, kuriuos nustatęs Konstitucinis Teismas net nesiima vertinti pareiškėjų prašymo turinio. Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 22 d. sprendime⁶⁶ nustatyta, kad pareiškėjai ne kėlė jų nurodytos nuostatos konstitucingumo klausimą, t. y. ne prašė ištirti nurodyto teisės akto atitiktį aukštesnės galios teisės aktui, pirmiausia Konstitucijai, o kreipėsi dėl dviejų įstatymų (*Darbo kodekso 168 straipsnio 3 dalies (2017 m. birželio 6 d. redakcija) ir Profesinių sąjungų įstatymo 21 straipsnio (2013 m. birželio 13 d. redakcija) 1 dalies*) tarpusavio nesuderinamumo (galimos kolizijos) ir neaiškumo, kurį įstatymą jų situacijoje reikėtų taikyti. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas neturi kompetencijos spręsti dėl dviejų vienodos teisinės galios teisės aktų suderinamumo, jis nesprendžia teisės aktų taikymo klausimų, tad toks prašymas yra paprasčiausiai nežinybingas Konstituciniam Teismui. Teisės taikymo klausimus sprendžia bendrosios kompetencijos ar administraciniai teismai, nagrinėjantys konkrečias bylas, ir kitų teismų priimti sprendimai nėra konstitucinės kontrolės dalykas.

Kitoje šių pareiškėjų prašymo dalyje buvo ginčijama nuostata, kuri nebuvo pagrindas priimti jų teises galimai pažeidžiantį sprendimą, taigi pareiškėjai pagal Konstituciją neturėjo teisės jos ginčyti Konstituciniame Teisme. Būtent dėl to pareiškėjų prašymas ir nebuvo priimtas nagrinėti Konstituciniame Teisme, o pareiškėjų argumentai dėl jų teisių ar laisvių pažeidimo nevertinti. Manytina, kad EŽTT, susipažinęs su Lietuvos konstitucinės kontrolės modelio ypatumais ir individualiems konstituciniams skundams keliamais reikalavimais bei tokių skundų priimtinumą Konstituciniame Teisme praktika, neturėtų nustatyti pažeidimų, nes toks pareiškėjų skundas, koks buvo pateiktas Konstituciniam Teismui, tiesiog nepatenka į Konstitucinio Teismo kompetencijos sritį.

⁶⁵ Prieiga per internetą: <http://lr-v-atstovas-eztt.lt/naujienos/perduota-by-la-del-profesines-sajungos-tarybos-nario-atleidimo-is-darbo>.

⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 22 d. sprendimas Nr. KT8-A-S8/2020.

Išvados

Apibendrinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo dvejų metų patirtį, sukauptą nagrinėjant individualius konstitucinius skundus ir ypač sprendžiant dėl tokių skundų priimtinumą, pažymėtina, kad nors absoliuti dauguma fizinių ir juridinių asmenų prašymų nepriimtini nagrinėti Konstituciniame Teisme, šio instituto vertė ir reikšmė yra didžiulė: visų pirma, įteisinus individualaus konstitucinio skundo institutą buvo žengtas itin didelis žingsnis į priekį Lietuvoje gerinant žmogaus teisių apsaugos sistemą, suteikiant teisę kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jo konstitucinės teisės ar laisvės pažeistos, tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tam tikrų valstybės valdžios institucijų priimtų teisės aktų, taikytų to asmens atžvilgiu (aišku, laikantis visų Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų reikalavimų tokiam skundai pateikti). Taigi kiekvienas individas įgijo naują svertą gindamas konstitucines teises ir laisves nuo valstybės valdžios institucijų, priimančių Konstitucinio Teismo kompetencijai konstitucingumo požiūriu priskirtinus tirti teisės aktus.

Antra, itin svarbu tai, kad nors Lietuvoje taikomas abstrakčiosios konstitucinės kontrolės (ir gana siauros) modelis, vis dėlto, Konstituciniam Teismui išsprendus bylas pagal asmenų individualius konstitucinius skundus, jo sprendimai tampa aktualūs ne tik besikreipiantiems į Konstitucinį Teismą pareiškėjams, bet ir kitiems panašioje (analogiškoje) padėtyje esantiems asmenims, nes Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas teisės aktas po tokio Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo bus pašalintas iš teisės sistemos, taigi niekada nebegalės būti taikomas, *inter alia* nebebus taikomas ir kitų panašioje (analogiškoje) kaip pareiškėjo padėtyje esančių asmenų atžvilgiu. Taigi galima daryti išvadą, kad Lietuvoje įdiegtas norminis individualaus konstitucinio skundo modelis papildė ordinarinių teismų atliekamą asmens konstitucinių teisių apsaugą, sudarydamas prielaidas asmens konstitucines teises ir laisves ginti kiekvienam asmeniui tiesiogiai, t. y. suteikdamas naują teisinės gynybos priemonę (individualų konstitucinį skundą) tam, kad kiekvienas asmuo galėtų kuo geriau ir visapusiškiau ginti savo tariamai pažeistas teises *inter alia* nacionaliniu, be kita ko, konstituciniu, lygmeniu.

Vis dar gali būti diskutuojama, ar Lietuva pasirinko optimalų individualaus konstitucinio skundo modelį, ar jis nėra pernelyg ribotas žmogaus teisių gynybos požiūriu, taip pat galima kelti klausimą, ar derėjo išplėsti subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą (t. y. subjektų ratą papildyti fiziniais ir juridiniais asmenimis), tačiau nekeisti (neišplėsti) Konstitucinio Teismo kompetencijos, ir pan. Taip pat kyla klausimas, ar tikrai visus individualių konstitucinių skundų priimtinumą klausimus turi spręsti visos sudėties Konstitucinis Teismas (t. y. devyni teisėjai), priimdamas atitinkamą sprendimą atsisakyti priimti nagrinėti prašymą ar grąžinti jį pareiškėjui, ar tai galėtų daryti ir mažesnės teisėjų

kolegijos (pavyzdžiui, trijų ar keturių teisėjų kolegijos). Šiame kontekste paminėtina EŽTT praktika: įsigaliojus Konvencijos Protokolui Nr. 14, peticijų šiame teisme priimtino klausimus iš esmės sprendžia vienas teisėjas, išskyrus sudėtingus peticijų priimtino atvejus – tada sprendimus priima trijų teisėjų komitetas ar net septynių teisėjų kolegija (Konvencijos 27–29 straipsniai). Taigi manytina, kad šie ir kiti klausimai bus diskutuojami ne tik Konstitucinio Teismo užkulisiuose, bet ir akademinėje aplinkoje bei mokslinėje literatūroje.

Nors išsūkių sprendžiant individualius konstitucinius skundus kyla ir kils, galima pasidžiaugti, kad įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą Konstitucinis Teismas nebuvo palaidotas po nesibaigiančia tokių skundų lavina. Nors jo darbo krūvis itin padidėjo, įprasta veikla nesutriko, konstitucinės justicijos bylos ir toliau nagrinėjamos įprastu ritmu. Be abejo, labai padidėjo darbo krūvis Konstitucinio Teismo kanceliarijai, todėl reikėtų galvoti ir apie darbuotojų skaičiaus didinimą, ir apie geresnę individualių konstitucinių skundų priimtino kriterijų bei jų taikymo Konstitucinio Teismo praktikoje sklaidą, apie tam tikrus naujoviškesnius darbo metodus. Vis dėlto **išvada yra pozityvi ir viena**: sklandžiai veikiančio Konstitucinio Teismo ir veiksmingo žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilemą Konstituciniam Teismui kol kas pavyko išspręsti. Be abejo, poreikis tobulinti jo darbą visuomet yra, tačiau džiaugiamės tuo, kad šis naujas konstitucinis institutas veikia visa apimtimi, praturtindamas konstitucinę jurisprudenciją naujais, dar nenagrinėtais aspektais.

Laikui bėgant Konstitucinio Teismo formuojama individualių konstitucinių skundų priimtino praktika turėtų būti vis labiau žinoma į Konstitucinį Teismą norintiems kreiptis asmenims, tad tikimasi, kad ateityje visiškai nepagrįstų ir akivaizdžiai nepriimtinių nagrinėti skundų kiekis sumažės. Taip pat tikėtina, kad Konstituciniam Teismui reikės plėtoti ir tokią individualių konstitucinių skundų priimtino praktiką, su kuria iki šiol nesusidurta, pavyzdžiui, kaip skaičiuoti keturių mėnesių terminą, kai įstatyme apskritai nenumatyta galimybė kreiptis į teismą ir išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, ar tikrai visais atvejais be jokių išimčių turi būti taikomas reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones, kai akivaizdu, kad jomis veiksmingai pažeistų teisių apginti nepavyks, kad pareiškėjas patirs daugiau žalos, stengdamasis jas išnaudoti, arba kai tokių priemonių iš viso nėra, o asmuo kelia itin reikšmingą konstitucinę problemą (dėl šio aspekto žr., pvz., EŽTT 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimo byloje *L. prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 27527/03) 35–36 punktus, taip pat 2006 m. liepos 6 d. nutarimą dėl priimtino šioje byloje, EŽTT atmetus Vyriausybės siūlymą kreiptis į teismą tiesiogiai remiantis Konstitucija, teigiant, kad tokia priemonė negali būti laikoma veiksminga pareiškėjo atžvilgiu, kol nėra priimta specialaus įstatymo, kurio nebuvimu pareiškėjas ir skundžiasi).

Yra ir kitų probleminių aspektų, pavyzdžiui, ar iš tikrųjų visais atvejais būtina turėti galutinį ir neskundžiamą teismo sprendimą, jei yra (ar gali pasitaikyti) situacijų, kai asmuo

tiesiog negali kreiptis į teismą, nes tokia teisė nėra jam garantuota įstatyme. Gali kilti ir klausimas, kaip griežtai (plačiai) Konstitucinis Teismas taikys *actio popularis* doktriną, nes gali būti atvejų, kad asmuo, nors dar ir nepatyręs konkretaus savo teisių pažeidimo, gali kelti konstituciškai reikšmingus klausimus dėl bendro pobūdžio galimų žmogaus teisių pažeidimų, kai jis gali būti potenciali auka dėl tokio galimo pažeidimo (žr., pvz., EŽTT Didžiosios kolegijos 2021 m. gegužės 25 d. sprendimą byloje *Big Brother Watch ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, kuriame pareiškėjai laikomi *aukomis* dėl masinio sekimo priemonių taikymo valstybėje), ir pan. Šioje srityje Konstituciniam Teismui gali pagelbėti, be kita ko, ir EŽTT priimtinių kriterijų taikymo praktika.

Taigi tikėtina, kad taikant individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje išryškės dar daug naujų problemų, kurios vienaip ar kitaip bus sprendžiamos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, *inter alia* vienu ar kitu konstitucinių žmogaus teisių ar laisvių gynimo aspektu plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną.

Todėl neatmestina, kad netolimoje ateityje vėl bus galima diskutuoti apie individualaus konstitucinio skundo įgyvendinimo Lietuvoje įvairiapusių aspektus ir naujas įdomias perspektyvas, o kartu ir apie oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros tendencijas.